

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

Пояснювальна записка

до дипломного проекту
бакалавра
на тему

**«ДЕКОРАТИВНА СКУЛЬПТУРА «ФОНТАН» ТА ФОРМУВАННЯ
ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА»**

Текст містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Виконав: студент 4 курсу, групи 40 ом
напряму підготовки (спеціальності)
023 образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Кучеренко Юлії Володимирівни

Керівник: Красноголовець О. С., доцент
кафедри образотворчого мистецтва
НПУ імені М. П. Драгоманова

Рецензент: Руденко І. В., доцент кафедри
образотворчого мистецтва
НПУ імені М. П. Драгоманова

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

Факультет педагогіки і психології Кафедра
образотворчого мистецтва Освітньо-
кваліфікаційний рівень бакалавр Напрямок
підготовки 02 Культура і мистецтво
Спеціальність 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
професор Шевнюк О.Л.

“ _____ ” **29 жовтня** 20____ року

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ СТУДЕНТУ
Кучеренко Юлія Володимирівна

1. Тема роботи (проекту) «Декоративна скульптура «Фонтан» та формування просторового мислення учнів закладів загальної середньої освіти на уроках образотворчого мистецтва»

керівник роботи (проекту) Красноголовець Олександр Сергійович,
доцент кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М. П. Драгоманова
затверджені наказом від “ _____ ” **29 жовтня** 20____ року № 2

2. Строк подання студентом роботи (проекту) **30 квітня 2020 року**

3. Вихідні дані до роботи (проекту) створення декоративної скульптури «Фонтан» та розробка методів формування просторового мислення учнів у закладах загальної середньої освіти

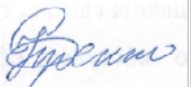
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

- проаналізувати педагогічні підходи до розробки та застосування методів і прийомів формування просторового мислення школярів;
- дослідити процес створення скульптурної композиції;
- проаналізувати межі використання просторового мислення на уроках образотворчого мистецтва і скульптури зокрема;
- виокремити цілізмістову складову навчання основам скульптури та пластики учнів закладу загальної середньої освіти.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Гончарна глина 25 кг

6. Консультанти розділів роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	Завдання прийняв
1	Красноголовець О. С., доцент кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М. П. Драгоманова	02.09.2019 	
2	Руденко І. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М. П. Драгоманова	02.09.2019 	

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Затвердження теми дипломного проекту	жовтень	викон.
2.	Збір теоретичного, практичного та творчого матеріалу до дипломного проекту	жовтень - листопад	викон.
3.	Затвердження ескізів дипломного проекту	листопад	викон.
4.	Творча робота над дипломним проектом	листопад - березень	викон.
5.	Формулювання висновків дипломного проекту	квітень	викон.
6.	Попередній захист проекту	квітень	викон.

7. Дата видачі завдання **2 вересня 2019 р.**

Студент

Кучеренко Ю. В.

Керівник роботи (проекту)

Красноголовець О. С.,

доцент кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М. П. Драгоманова

Примітки:

1. Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломної роботи (проекту) і контролю за ходом роботи з боку кафедри і директора інституту (декана факультету).
2. Розробляється керівником дипломної роботи (проекту). Видається кафедрою.
3. Формат бланка А4 (210 и 297 мм), 2 сторінки

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

**ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОГО ПРОЕКТУ**

Направляється студент Кучеренко Ю. В.

до захисту дипломної роботи Декоративна скульптура «Фонтан»

за напрямом підготовки **02 Культура і мистецтво**

спеціальністю **023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація**

на тему: «Декоративна скульптура «Фонтан» та формування просторового мислення учнів закладів загальної середньої освіти на уроках образотворчого мистецтва»

Дипломний проект і рецензія додаються.

Декан Факультету

(підпис)

проф.Олефіренко Т.О.

Довідка про успішність

Кучеренко Ю. В.

за період навчання на факультеті педагогіки та психології з 2016 року до 2020 року повністю виконав навчальний план за напрямом підготовки, спеціальністю з таким розподілом оцінок за:

національною шкалою: відмінно 33,3%, добре 66,7%, задовільно 0%;

шкалою ECTS: A 33,3%; B 66,7%; C 0%; D 0%; E 0%.

Секретар факультету

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Висновок керівника дипломної роботи (проекту)

Студент (ка) Кучеренко Юлія повністю виконала дипломний проект на тему: «Декоративна скульптура «Фонтан» та формування просторового мислення учнів закладів загальної середньої освіти на уроках образотворчого мистецтва», розробивши рекомендації щодо впровадження в практику шкільних навчальних закладів системи завдань для ефективного відображення фігури людини на уроках образотворчого мистецтва, а також дослідила проблему організації тривимірного зображення в оточуючому просторі, на прикладі виконання своєї декоративної скульптури, підтвердивши, що набула фахового рівня бакалавр.

Керівник роботи (проекту)
(підпис)

“26” травня 2020 року

Висновок кафедри про дипломну роботу (проект)

Дипломний проект розглянуто.

Студент Кучеренко Юлія Володимирівна допускається до захисту даного проекту в Державній екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

образотворчого мистецтва

професор О.Л.Шевнюк

Примітки:

1. Зазначаються дані щодо навчальних досягнень студента за період навчання у вищому навчальному закладі, висновок керівника дипломної роботи (проекту) та висновок кафедри про дипломну роботу (проект).
2. Формат бланка А5 (148 и 210 мм), 2 сторінки.

ВІДГУК НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ
Кучеренко Юлії Володимирівни
(Прізвище, ім'я, по-батькові)

Зі спеціальності **023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація**
ОКР **бакалавр**

Тема дипломної роботи **«ДЕКОРАТИВНА СКУЛЬПТУРА «ФОНТАН» ТА ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА»** Матеріали гончарна глина, механізм подачі водяного струменя

1. Актуальність теми

Дипломанткою приділено велику увагу здійсненню творчої діяльності щодо просторового мислення, спрямованого на створення та оперування тривимірними просторовими образами.

Важливе значення має використання в процесі навчання завдань, що розвивають навички комбінаторики та вправи, що розкривають структурні і просторові особливості образів шляхом перетворення і їх видозміни.

2. Позитивні якості роботи

Проаналізувавши в пояснювальній записці історію становлення декоративної скульптури, зокрема її фонтанного жанру, студентка демонструє закономірність вибору теми дипломної роботи, переконливо доводить образотворчий потенціал обраної техніки та доцільність її застосування. Нею було виконано значну підготовчу роботу, що дозволило зробити відповідні практичні та теоретичні висновки щодо художніх і технологічних її аспектів. Дипломантка теоретично доводить, що вільне оперування просторовими образами є тим фундаментальним умінням, яке об'єднує різні види навчальної та трудової діяльності. Просторове мислення, як різновид образного мислення, має величезне значення не лише в оволодінні знаннями основ наук, а і в багатьох областях трудової діяльності. У практичній роботі Юлія Кучеренко побудувала виразну скульптурну композицію, раціонально використавши тривимірний обсяг конусоподібної великої форми, примусивши її заговорити мовою пластики, в якій виразилось емоційне сприйняття стихії води, як художнє втілення, створених фантазією митців міфічних образів, краси їх природньої сутності. Образотворчий стиль та манера виконання відповідають задуму автора. Оволодіння основами тривимірної пластики та створення складної скульптурної композиції безсумнівно збагатили мистецький досвід дипломантки, що допоможе їй в подальшій творчій та педагогічній діяльності.

3. Практична цінність висновків і рекомендацій

Висновки і рекомендації, зроблені в дипломі проєкті, стануть у пригоді в процесі педагогічної діяльності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, та позашкільній образотворчості.

4. Наявність недоліків

Серед недоліків теоретичної бакалаврської роботи незначні текстові помилки. В практичній роботі дещо незгоджені окремі співвідношення форми, подекуди моделювання форми і техніка декорування могли б бути кращими. Зауваження не суттєві і не впливають на загальне позитивне сприйняття.

5. Загальна оцінка роботи

Робота виконана на високому рівні і заслуговує позитивної оцінки.

Науковий керівник

доцент кафедри образотворчого мистецтва Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

« 19 » травня 2020 р.

(Підпис)

Красноголовець О.С.

(прізвище, ініціали)

РЕЦЕНЗІЯ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Кучеренко Юлії Володимирівни

(Прізвище, ім'я, по-батькові)

Зі спеціальності 023 образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,

реставрація ОКР бакалавр

Тема дипломної роботи «ДЕКОРАТИВНА СКУЛЬПТУРА «ФОНТАН» ТА ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА»

1. Висновок про ступінь відповідності виконаної роботи дипломній кваліфікації і профільюючій спеціальності Дипломний проект відповідає дипломній кваліфікації і профільюючій спеціальності

2. Перелік позитивних якостей роботи (з виділенням елементів творчості)

Теоретична частина:

- авторськими знахідками є виділені особливості творчого та композиційного пошуку в процесі створенням декоративного фонтану;
  - деякі питання дослідження опубліковані у матеріалах VII Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції «НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ» (Частина I). Кучеренко Ю. В. ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА. С. 366–370. За науковим керівництвом Красноголовця О. С. та апробовані під час виступу 12 травня 2020 року;
  - перевірка тексту програмою UNICHECK від 17.05.2020 року виявила 93,7 відсотків, які належать власним дослідженням студентки, а використанні ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело
- Практична частина:*

- кована підставка за авторським ескізом, залізні прутки якої доповнили динаміку хвилі, що імітує водний потік;
- центральний акцент фонтану зроблене на фігурі Русалки з раковиною в руках, яка є місцем розташування струменевої насадки механізму фонтану

3. Перелік основних недоліків роботи:

- у теоретичній частині роботи трапляються стилістичні помилки та потрібно розширити методику;
- на час рецензування авторська робота ще не завершена та потребує певної деталізації образів фонтану

4. Загальна оцінка роботи

Дипломний проект заслуговує на позитивне оцінювання та може бути допущений до захисту

5. Висновок про можливості присвоєння випускнику кваліфікації

Дипломниці можливо присвоїти кваліфікацію бакалавр образотворчого мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва, керівник гуртка дизайн

Рецензент

(підпис)

Руденко І. В.

(прізвище, ініціали)

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М. П. Драгоманова, м. Київ

(вказати вчений ступінь, наукове звання, посада та місце роботи)

Довідка
про результати антиплагіатної перевірки
бакалаврської роботи

Комісією з академічної етики кафедри образотворчого мистецтва Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова здійснено перевірку бакалаврської роботи на тему:

Декоративна скульптура «Фонтан» і формування просторового мислення учнів ЗЗСО на уроках образотворчого мистецтва

Тема бакалаврської роботи затверджена на засіданні Вченої ради факультету педагогіки і психології, протокол №2 від 29 жовтня 2019р.

студентки (та) 4 курсу спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація щодо дотримання норм академічної етики.
ППП студента **Кучеренко Ю.**

За результатами аналізу роботи та аналізу звіту подібності, який було згенеровано системою виявлення збігів/ідентичності/схожості компанії UNICHECK, комісія дійшла до наступного висновку (*вибрати один з варіантів*):

- 1) Комісією *не виявлено* академічного плагіату. Дана бакалаврська робота може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.
  - 2) Комісією *частково виявлений (6%)* академічний плагіат, а саме порушення процедури цитування наукових джерел. Дана бакалаврська робота може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.
  - 3) Комісією виявлено академічний плагіат (обґрунтування факту академічного плагіату додається). Дана бакалаврська робота не може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.
  - 4) Інше
-
-
-

Голова комісії
(прізвище, ініціали)
Секретар комісії
(прізвище, ініціали)

Дата 14 травня 2020 р.

Шевнюк О.Л.

Сова О.С.

Кучеренко Ю. 2020

Завантажено: 05/17/2020 | Перевірено: 05/17/2020

 Matches Цитата Використані джерела Заміна символів

Matches

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. СКУЛЬПТУРА ТА ПЛАСТИКА У ПРАКТИЧНІЙ І ТВОРЧІЙ РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	7
1.1. Скульптура як результат роботи просторового мислення	7
1.2. Аналіз аналогів і джерел скульптури фонтану	10
1.3. Основні етапи творчого пошуку та роботи над декоративною скульптурою «Фонтан»	над 13
РОЗДІЛ ІІ. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	16
2.1. Методи формування та закономірності розвитку просторового мислення дітей різного шкільного віку	16
2.2. Скульптура та пластика у структурі навчання та виховання учнів з метою розвитку просторового мислення	та 25
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	34

ВСТУП

Актуальність теми. У часи оновлення вітчизняної освіти, пошуку нових методик та необхідності розробки інноваційних навчальних технологій дослідження формування та розвитку просторового мислення учнів закладів загальної середньої освіти на уроках образотворчого мистецтва видається актуальним зважаючи на такі причини:

- взаємозв'язок навчальної успішності школярів з розвитком когнітивних процесів, а саме з рівнем розвитку просторового мислення загалом;
- критична важливість просторового мислення для освоєння ряду майбутніх професій зокрема;

По-перше, виховання учнів засобами образотворчого мистецтва є тією неподільною групою позитивних емоцій, що має величезний вплив на всі аспекти виховання культурного, морального та естетичного становлення особистості учня. Також є важливим напрямом роботи для всіх педагогічних працівників, адже за допомогою засобів мистецтва формується культурний пласт нації.

По-друге, орієнтація людини в просторі та часі є обов'язковою умовою його існування у соціумі, форматом відображення навколишнього світу, умовою вдалого пізнання та активної трансформації дійсності. Вільне володіння просторовими образами це вадливе, фундаментальне умінням, що об'єднує різні види трудової та навчальної діяльності. Просторове мислення, як різновид образного мислення, має величезне значення не лише в оволодінні знаннями основ наук, а і в багатьох областях трудової діяльності. У техніці та науці активно застосовується графічне моделювання, що дає змогу підвищити рівень наочності у процесі дослідження теоретичних закономірностей, прогнозувати їх виникнення в різних областях фізичної реальності. Графічне моделювання тісно пов'язано з математизацією та формалізацією багатьох областей знань.

По-третє, актуальність зазначеної теми пояснюється тим, що у формуванні цих якостей в учнів початкової та середньої ланки визначальними є саме уроки образотворчого мистецтва. У низці інших учбових предметів вони забезпечують пропедевтику здійснення діяльності щодо просторового мислення спрямованого на створення та оперування просторовими образами.

Важливе значення має використання в процесі навчання завдань, що розвивають навички комбінаторики та вправи, які розкривають просторові і структурні особливості образів шляхом трансформації та видозміни.

У сучасній художньо-педагогічній науці є чимало досліджень присвячених розвитку просторового мислення учнів під час занять образотворчим мистецтвом. Зокрема ця проблема висвітлена у працях О. С. Красноголовця, А. В. Белошистої, А. В. Василенко, В. А. Далингера, В. А. Крутецького та інших, де науковці досліджували різні аспекти формування просторового мислення учнів на заняттях творчістю у шкільній та позашкільній освіті.

Проте деякі питання зазначеної проблеми залишаються не до кінця розкритими, що зумовило вибір теми дипломної роботи «Декоративна скульптура «Фонтан» і формування просторового мислення учнів закладів загальної середньої освіти на уроках образотворчого мистецтва». Ці питання потребують не лише подальшого дослідження розвитку образного мислення учнів різного шкільного віку, але й необхідності формування просторового мислення на уроках образотворчого мистецтва, як сполучної ланки при роботі з просторовими образами у системі загальноосвітніх дисциплін.

Метою є дослідження процесу створення скульптурної композиції, а також формування просторового мислення дітей, з урахуванням вікових особливостей та наближення до створення нової методики формування просторового мислення учнів на уроках образотворчого мистецтва.

Завдання дослідження:

- проаналізувати педагогічні підходи до розробки та застосування методів і прийомів формування просторового мислення школярів;

- дослідити процес створення скульптурної композиції;
- проаналізувати межі використання просторового мислення на уроках образотворчого мистецтва і скульптури зокрема та в процесі вивчення шкільних дисциплін загалом;
- виокремити цілезмістову складову навчання основам скульптури та пластики учнів закладу загальної середньої освіти;
- розробити методи розвитку формування просторового мислення учнів загальних середніх закладів на уроках образотворчого мистецтва.

Об'єкт дослідження – навчально-творча діяльність учнів закладів загальної середньої освіти на уроках образотворчого мистецтва.

Предмет дослідження – методика формування просторового мислення учнів різного шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва.

Методологія дослідження представлена сукупністю загальнонаукових та спеціально-педагогічних методів. До ряду перших належать індукція, дедукція, аналіз, синтез, узагальнення та порівняння. Наступні ж включають теоретичні (вивчення та узагальнення фізіологічної, психолого-педагогічної та мистецької літератури з цієї проблеми), емпіричні (індивідуальні та колективні бесіди, анкетування, тестування, спостереження, аналіз результатів розумових операцій). З ряду спеціальних методів навчання: конструювальні, репродуктивні, геометральні (використання побудови), творчі (засновані на базі фантазії, уяві та пам'яті).

Наукова новизна одержаних результатів:

- вперше створено скульптурну композицію на основі методів аналізу формування та розвитку просторового мислення учнів різного шкільного віку закладів загальної середньої освіти на уроках образотворчого мистецтва;
- конкретизовано особливості творчого та композиційного пошуку в процесі роботи над створенням декоративної скульптури;

- уточнено мету та зміст уроків образотворчого мистецтва з поглибленим вивченням основ скульптури та пластики у загальноосвітніх навчальних закладах;
- подальшого розвитку набули уявлення про новітні методи формування розвитку просторово-образного мислення учнів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у підборі сучасних методів та розробці рекомендацій щодо впровадження в практику закладу загальної середньої освіти методики вивчення основ скульптури та дрібної пластики, за для формування та розвитку просторового мислення учнів, що сприяє загальному розвитку дитини та полегшення її світосприйняття. Запропонована збірна методика може бути продуктивно використана на заняттях з образотворчого мистецтва у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах; курсах підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін; збагачення методичної частини художньо-педагогічної практики, а також художньо-естетичного виховання учнів; професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Запропонований у роботі підхід до навчання і виховання учнів засобами скульптури може використовуватися при створенні регіональних програм, навчальних посібників для підростаючої молоді в загальноосвітніх установах. Розроблено програму та методику формування просторово-образного мислення учнів засобами скульптури на основі комплексного підходу до навчання, інтеграції предметів загальнонаукового, гуманітарного і естетичного циклів. Результати дослідження, методичні рекомендації по залученню учнів до скульптури можуть використовуватися вчителями загальноосвітніх шкіл. Деякі проблеми розкрито у статті «Формування просторового мислення учнів загальної середньої освіти на уроках образотворчого мистецтва» [15].

РОЗДІЛ 1.

СКУЛЬПТУРА ТА ПЛАСТИКА У ПРАКТИЧНІЙ І ТВОРЧІЙ РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Скульптура, як результат роботи просторового мислення

Специфічна мова скульптури передбачає необхідність відчуття тривимірності, тобто реальної об'ємної форми та вміння нею оперувати – створювати зображення саме за допомогою об'єму. Мистецький феномен в скульптурі може існувати тільки у чергуваннях і взаємодіях плоского та об'ємного, порожнього та заповненого.

Для освітньо-професійної підготовки кадрового художника-педагога особливо важливим є вивчення дисципліни «Скульптура». Оволодіння теоретичною складовою знань з анатомії людини, осягнення пластичних особливостей форм на практичних заняттях із скульптури значно підвищує рівень у об'ємно-просторового бачення людини. Особливе значення має індивідуальна робота над об'ємною композицією, розвиток образного мислення, творчих здібностей. Значення скульптури розкривається термінами: ««скульптура», що походить від латинського *sculpere* – вирізати, висікати, вживається, як рівнозначне, слово «пластика», що походить від грецького *pladzein* та означає ліпити» [4, с. 62]. Спочатку, у вузькому сенсі слова, під скульптурою розуміється ліпка, висікання, рубка, вирізання, тобто такий маршрут створення художнього твору, коли художник позбавляється зайвих шматків шляхом зняття, збивання, висікання каменю або дерева, прагнучи ніби вивільнити укладену в блоці скульптурну форму. Як зазначав один з перших істориків і теоретиків мистецтва художник Джордже Вазарі: «Скульптура – це мистецтво, яке, видаляючи надлишок оброблюваного матеріалу, призводить його до форми тіла, визначеної в ідеї художника» [21, с. 48].

Пластика ж в свою чергу має інший протилежний висіканню процес створення образу втіленого в скульптуру – формування фігури з глини або воску, а саме ліплення, коли майстер не зменшує, а, навпаки, збільшує, нарощує обсяг.

Цікаво, що виникнення саме цих двох термінів обумовлене історично. У Стародавній Греції в розрахунку на подальший вилівок з бронзи, зазвичай, ліпили спочатку глиняні статуї, саме тому народився термін «пластика», тоді як римляни, переважно вирубували їх з мармуру і називали свої твори «скульптура» (звідси ж і термін «скарпель» або «скальпель» – ніж, різець) [13]. З цього зовсім не випливає, що греки не знали різьблення в мармурі, а римляни – бронзового литва; мається на увазі лише переважання одних методів створення скульптури над іншими і то в окремі періоди, коли, мабуть, і зароджувались ці терміни.

Скульптура це спосіб втілити задум майстра в матеріальному реальному обсязі. Аналогічно до того, як в живопису основним засобом вираження – зображення художніми матеріалами на поверхні полотна, «мова» скульптури – об’ємна, пластична, тривимірна форма, яка володіє реальною вагою. Конкретно через пластичну форму та матеріал розкривається зміст скульптурного твору, таким чином доноситься задум майстра до глядача. Тому з упевненістю можна сказати, що виразні можливості цієї об’ємно-пластичної форми в реалістичному мистецтві воістину безмежні. Характер об’ємно-пластичної форми в скульптурі в різні епохи її розвитку був різний, так як висловлював різний зміст. Опускаючи виклад історії скульптури, розглянемо безпосередній зв’язок між формуванням просторового мислення та продукту втілення уявленого образу в скульптурі.

Перш ніж приступити до створення скульптури, зазвичай майстер наносить на папір обриси майбутнього твору, поступово, крок за кроком прорисовуючи його в різних ракурсах, уточнюючи необхідні деталі. Відомо, що великий Мікеланджело [3] робив безліч ескізів для своїх скульптур.

Подейкують, що одного разу він майже усі їх спалив, аби нащадки не знали, скільки праці він вкладав в кожне своє творіння.

Цікаво зазначити, що його співвітчизник і сучасник Леонардо да Вінчі працював над кінною статуєю міланського герцога Лодовіко Сфорца [27] майже 16 років. За цей час він створив десятки начерків коней, ретельно вивчаючи їх анатомічну будову та зовнішній вигляд. За цими малюнками ми можемо судити лише про грандіозність задуму Леонардо, адже витвір, на жаль, залишився невтільним.

Уміння представляти в уяві предмети в різних просторових положеннях може відбуватись на базі формування проміжних умінь, а зарисовки та начерки, відіграють роль зупинки, фіксації мисленнєвого образу на папері. Вони полягають в тому, що автор уявляє різні тривимірні положення схованих частин об'єкта за видимими. Цікавим є те, що ці вміння мають важливу роль не тільки проміжного етапу, який підводить до формування більш складних умінь, а ще мають самостійне важливе значення в ході розвитку пізнавальної діяльності загалом.

Один з важливих ознак розвитку наочно-образного просторового мислення полягає в різниці нового образу та початкових даних, що застосовані для його побудови. Саме ступінь відмінності між зібраним новим образом і вихідними складовими, які відображають умови завдання, чітко характеризує радикальність та глибину уявних перетворень вихідних образів. Наразі певний рівень сформованого просторового мислення є основоположним підґрунтям для початку створення скульптури, але і сам процес створення є двигуном розвитку просторово-образного мислення.

1.2. Аналіз аналогів і джерел скульптури фонтану

Одне з визначень навчально-методичного посібника пояснює: «Декоративна скульптура є частиною архітектурного ансамблю і призначається для художнього оформлення будівель, парків, стадіонів, міських вулиць, площ. Це статуї і рельєфи, тісно пов'язані з архітектурою, але не позбавлені і самостійного значення; статуї, які є допоміжними архітектурними елементами: каріатиди (статуї дівчат, які підтримують даху портиків грецьких храмів), атланти (в давньогрецькій міфології велетні, що підтримують небосхил), статуї-фонтани тощо.» [24, с. 18].

Проаналізувавши достатню кількість творів мистецтва, зокрема монументальних та декоративних скульптур-фонтанів, вдалося виокремити декілька найбільш вражаючих, надихаючих та близьких за сюжетним змістом до практичної частини дипломної роботи.

Одним з таких художніх творів є «Фонтан Тритона», створених великим італійським архітектором і скульптором Лоренцо Берніні в Римі (Дод. А 1.1). Будучи одним із творців бароко в скульптурі, Берніні виконав «Фонтан Тритона» в бароковому стилі. Він відмовився від сформованих на той час стандартів і штампів фонтанного мистецтва, представляючи на суд глядачів абсолютно новаторське творіння.

Ідею для свого фонтану Берніні узяв із популярної в епоху Відродження поеми «Метаморфози». Її автор, давньоримський поет Овідій, натхненно передає міф про Тритона – сина бога моря Посейдона, котрий уміє за допомогою свого горна-раковини заспокоювати розбурхане море.

Сам Тритон виступає центром композиції нового творіння Берніні. Замість чаші, наповненої водою, і монолітного постаменту, що стало на той час класикою фонтанного мистецтва, скульптор пропонує несподіване рішення.

Фігуру могутнього Тритона він поміщає між розкритими стулками раковини, в які стікає вода, видуває з його міфічного горна (як горна син бога

моря використовує морську мушлю). Цю композицію «король бароко», як називали Берніні, встановлює на хвості чотирьох лютих дельфінів, що надає всій скульптурній групі легкість і витонченість, характерні для стилю бароко.

Також однією з величних робіт Берніні є скульптура «Екстаз Св. Терези» – одна з кращих його композицій – була створена для вітваря капели сімейства Корнаро в римському храмі Санта-Марія делла Вітторія (Дод. А 1.3). Як зазначає О.А.Анікст в «Екстазі Святої Терези» стихія виходить на свободу, майже без залишку поглинаючи образ героїні: тіло стогне у водоспаді спадаючих драперій чернечого вбрання, а її духовна індивідуальність, конкретність, самовідчуття розчиняються у самозабутті на межі життя і смерті, хоча деякі пластичні «деталі», що вириваються з хаосу динамічності тканин (вузькі ступні, одухотворена рука, обличчя зі слідами сліз та з напіввідкритим ротом, що випускає чи останній подих, чи солодкий стогін), надають святій гостроту своєрідною образу [27].

Якщо до цих пір у відображенні колізії «людина – світ», «стихія буття в його цілому – частка буття», Берніні був схильний, сприймаючи це відношення з позицій барочного дуалізму, трактувати його зсередини індивідуального, окремого (людина, не будучи абсолютним центром всесвіту, була центром його мистецтва), то в цьому творі подібний підхід, багато в чому ще зберігаючись, вже помітно відступає перед прямою демонстрацією людині величі зовнішніх сил.

Традиційна інтерпретація скульптури відносно проста. «Екстаз святої Терези» демонструє всепоглинаюче почуття насолоди, випробовується при служінні Христу, що узгоджується з цілями католицької контрреформації.

Також, Джованні Лоренцо Берніні автор всесвітньовідомого скульптурного ансамблю фонтану «Чотирьох річок» у Римі (Дод. А 1.2). Фонтан привертає увагу витонченістю скульптур, з яких складається композиція, їх органічному розташуванню та ідеальність поєднання форм.

Найбільшим у Римі є фонтан «Треві» за різними джерелами, головним автором якого став Нікола Сальві (Дод. Б.). Цікаво, що він вирішив не

змінювати основи ескізів, поданих видатним Берніні задовго до початку будівництва фонтан. Але і Нікола Сальві не довів справу до кінця: він помер в 1752 році, а над фонтаном ще десять років працювали інші майстри.

Тема головної скульптурної групи фонтану – море (або навіть бог Океан, він же Нептун), його води та їх мешканці. Прямо з величного фасаду Palazzo Poli на гігантській раковині-колісниці виїжджає Нептун (або Океан, якого, відповідно до грецької міфології, вважається літнім батьком Зевса, шанованим і живучим на самоті). Колісниця запряжена морськими кінями і тритонами. По обидва боки від центральної групи встановлені скульптури богинь Достатку і Здоров'я. Вони символізують невидимі сили, які незримо допомагають забезпечити Риму процвітання, а жителям міста – міцне здоров'я і любов [34].

Опираючись на рекомендації Л. Плазовської та І. Башинської щодо аналізу художніх творів [19] вдалось виокремити спільні характеристики вище зазначених творів мистецтва та сформувані чіткі уявлення щодо етапів роботи над декоративною скульптурою «Фонтан». У ряді представлених скульптур провідною стихією є вода, не лише тому, що це фонтан, а і через те, що більшість міфологічних образів – представники водної стихії, а пластичне рішення та динамічність драперії нагадують водяний потік.

Кожен з наведених вище творів мистецтва є монументальною скульптурою, тобто великим обсягово-просторовим зображенням в оточенні архітектурного і природного простору. Монументальні твори існують в реальному, а не в умовному просторі, тому їх взаємодія з ним є досить важливою. Особливо сприятливим середовищем для скульптури великих форм є площі, набережні, парки тощо.

1.3. Основні етапи творчого пошуку та роботи над декоративною скульптурою «Фонтан»

На противагу проаналізованим творам мистецтва, практична частина, а саме скульптура «Фонтан» є декоративною скульптурою середніх розмірів. Важливим для початку роботи є вибір матеріалу, у процесі пошуку ми ж зупинились на глині, та способі обробки – ліплення (Дод. В. 1.1.). Дана техніка є дещо легшою у роботі ніж лиття чи різьблення, адже допускає виправлення і переробки. Також важливою складовою композиції декоративного фонтану є кована підставка за авторським ескізом.

Кругла скульптура конусної форми, що допускає круговий огляд композиції та розкриття сюжету з будь якої точки зору (Дод. Г. 1.1.). Провідним концептом декоративної скульптури «Фонтан» є морська безодня, а саме зображення русалки та водяних створінь у безкінечно змінному русі, аналогічно руху водного потоку (Дод. Г. 1.2.).

В основі скульптури розташовані корали, до середини домінантними стають підводні істоти та бурхливі хвилі, кожна деталь насичена символізмом. Хвилі – це символ великої енергії і високого емоційного підйому. Вони символізують могутній емоційний аспект, хоча причини можуть бути як усвідомлені, так і викликані без свідомим. Хвиля символізує успіх і визнання. Медуза, як символ спокою і одночасно постійного руху. Це витонченість, гармонія, співзвучність концепції світобудови. Восьминіг має вісім спіралеподібних щупальців, що викликають асоціацію з народженням з космічного центру всесвітом динамічний характер, властивий також символіці спіралі, дракона і павука. Восьминогу характерний символізм води та місяця, ще, крім того, він ототожнюється з зодіакальним знаком Рака і літнім сонцестоянням.

Риб шанують як символ зародження життя у відповідності з традиційними космогонічними уявленнями більшості народів Землі: життя почалося з води, тому й асоціюється з процесом запліднення. Рибні страви, а

також жертвопринесення риби підносили в ритуальному богослужінні всім богам підземного світу і місячним богиням вод, а також любові і родючості.

Центральною фігурою композиції є русалка, що виринає з хвилі з чіткою емоцією насолоди. Вона тримає у руках раковину, що є найвищою точкою фонтану та місцем розташування струменевої насадки механізму фонтану. Раковина як символ джерела життя та енергії, це водний Інь-ський символ. Його безпосередньо пов'язують з процесом зачаття і жіночого родючості. У культурі це значення закріплено у фресках Помпеї і шедеврї Ботічеллі, де ми бачимо прекрасну богиню любові Венеру, що вийшла з морської піни (з космічної утроби) та стоїть у мушлі.

Технічний процес створення скульптури почався з розробки ескізного проекту образу. Шляхом творчого пошуку, порівняння творів мистецтва, візуалізації власних домок та образів, було створено ряд замальовок та начерків, які стали опорним матеріалом у процесі ліплення.

Важливим є початковий етап набору маси та формування загальної форми фігури з уточненням пропорцій і відносин. Далі конкретизація рельєфу поверхні форми, уточнення деталей.

У процесі ліплення важливо звикнути працювати пальцями: відчувати матеріал та форму так само, як очі її бачать. Працювати слід двома руками. Це дозволяє оформляти одночасно праву і ліву сторони фігури, допоможе органічно поєднати все та зв'язати в єдине ціле.

Важливими для ліплення є скульптурні інструменти – стеки, петлі, кільця та інше (Дод. В.1.2). Стеки – найбільш відомий та найпоширеніший інструмент для ліплення. Вони бувають самої різної форми, а їх суть полягає в тому, щоб знімати або продавлювати пластичну масу (пластилін, полімерні матеріали, у моєму випадку глину).

Стеки-петлі – представляють собою інструмент з дерев'яною ручкою, до якої прикріплена петля зі сталевого дроту. За допомогою таких стек-петель знімають шматочки глини, вибирають зсередини масу, аби зробити роботу

полою, легшою та тоншою, надаючи пластичній масі потрібну форму. Петлі можуть мати різну форму від кільця чи овалу до більш загостреного квадрату.

Штихелі-різці, використовуються переважно в гравюрі, але, також, ними можна працювати в скульптурі, якщо матеріал не дуже твердий, наприклад з затверділим гіпсом або глиною. Також існують штихеля і для моделювання форми м'яких мас (глина, пластилін).

Стек-булька являє собою металевий стержень з кулькою на кінці. Використовується для тиснення різних матеріалів, а також для продавлювання глини і створення ввігнутої форми в роботі над дрібними деталями. Саме цей інструмент відіграв важливу роль у створенні фактури коралів та щупальців підводних істот у моїй роботі.

Царапки – скребковий інструмент з гладкими або дещо зазубреними лезами для очищення поверхні.

У висновку цього переліку робочих інструментів, звичайно ж, хочеться назвати головний інструмент скульптора – руки. Коли ліплять з глини, руки є основним «інструментом». Пальці майстра здатні не тільки надати заготівлі потрібну форму, а й відчутти матеріал. Однак, щоб опрацювати дрібні деталі без стек не обійтися. Також вони незамінні для зняття зайвої глини і загладжування поверхонь.

Досить хвилюючим та не менш важливим є процес випалу виробу при температурі приблизно від 1000 ° C (1830 ° F) до 1200 ° C (2190 ° F).

Після завершення скульптурної композиції чудовим доповненням стала кована підставка, залізні прутки якої доповнили динаміку хвилі, імітуючи водний потік. (Дод. Г.1.4)

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Методи формування та закономірності розвитку просторового мислення дітей різного шкільного віку

Просторове мислення є важливим компонентом у вирішенні практичних задач, пов'язаних з орієнтацією на місцевості. Цю проблему досліджували Н.Н. Анісімов, Т.Ф. Беляєв, І. С. Якиманська, В. Г. Зархін та інші.

Зокрема, М.М.Анісімов [2] вважає, що в світі речей і природних явищ саме просторове мислення формується набагато раніше, ніж образне мислення. Це особливо чітко проявляється в ранньому онтогенезі. Виходячи з теоретичних положень, був реалізований підхід до вивчення просторового мислення як динамічної цілісності об'єктивного та суб'єктивного, їх міцного нерозривного взаємодоповнення у процесі мисленнєвої діяльності.

Опираючись на те, що «оперування образами це особливий вид діяльності уяви, який не збігається ні за своїм змістом, ні за умовами здійснення, ні за результатами з самим процесом створення образу» [26, с. 13], тим самим, отримує можливість визначити основну функцію просторового мислення.

Проблемою формування просторового мислення в учнів є атрофія просторових уявлень, без яких просто неможливо освоїти даний предмет. Саме розвиток уяви – є найважливішою умовою оволодіння умінням виконувати побудови в цілому. Разом з тим процес навчання образотворчому мистецтву служить одним з найбільш важливих засобів розвитку уяви [16].

Просторове мислення відіграє велику роль в засвоєнні таких шкільних дисциплін, як геометрія, фізика, креслення, технологія, образотворче мистецтво. Метою образотворчого мистецтва в школі є формування в учнів

просторових уявлень, умінь сприймати як реальний, так і уявний простір і орієнтуватися в ньому. Малювання сприяє активному розвитку у школярів динамічної просторової уяви, сприяє творчому підходу у вирішенні різних завдань, формує вміння аналізувати вихідні дані, переосмислювати їх, підвищуючи пізнавальну активність учнів і творчу уяву.

Шкільна програма образотворчого мистецтва вимагає оволодіння учнями двома видами перспективи: лінійної і повітряної. Лінійна перспектива дає нам контури предмета. А повітряна перспектива дає нам ілюзію реальності. Її закони в тій чи іншій мірі застосовуються в вищевказаних перспективах. У творчій роботі їх використовують при зображенні інтер'єру, пейзажу, сюжетно-тематичної картини застосовуючи закони і правила цих двох перспектив.

У ході розвитку просторової уяви цілеспрямовано формуються вміння представляти в просторі результати своїх дій і втілювати їх у малюнку, дрібній пластиці, скульптурі, конструюванні виробу; подумки видозмінювати їх і створювати на цій основі нові образи, планувати основні етапи і просторову послідовність їх виконання.

Процес розвитку просторового мислення, відбувається, коли дитина поступово оволодіває накопиченими людством знаннями. Саме це є однією з важливих характеристик онтогенезу дитячої психіки. Розвинене просторове мислення є необхідною умовою засвоєння різних базових, загальношкільних і спеціальних технічних дисциплін на кожному етапі навчання, що підтверджує актуальність досліджуваної теми.

Елементарна форма орієнтації людини у просторі формується ще в ранньому дитинстві. Особливе значення для розвитку цього орієнтування має формування в дитини систем зв'язків між зоровим, слуховим і руховим аналізаторами в процесі предметних дій та ігор.

У дошкільному віці формуються елементарні знання дітей про простір і закладаються основи для початкових просторових уявлень, необхідних для правильної орієнтації дитини в навколишньому світі. Із приходом дитини до

школи значно розширюється обсяг цих знань, помітно підвищуються вимоги до рівня їх диференціювання і зростає ступінь відволікання й узагальнення просторових ознак та відношень. У цьому сенсі початкова школа являє собою якісно новий етап у розвитку дитини.

Розуміння особливостей становлення просторового мислення на різних вікових етапах, осмислення його зв'язку з іншими індивідуальними характеристиками, зокрема статтю, – важлива умова для здійснення кваліфікованого психолого-педагогічного супроводу дітей, що зазнають труднощі в навчанні. Необхідність і актуальність обліку індивідуальних характеристик учнів підтверджується зростанням кількості сучасних досліджень, в яких рівень розвитку мислення, когнітивних здібностей, навчальної успішності дітей співвідноситься з їх віком і статтю.

Зазвичай діти дошкільного віку у своєму повсякденному житті досить рано зустрічаються з розвитком та зовнішньою видозміною різних предметів і явищ, що їх оточують. Систематичні спостереження та експериментальні дослідження, діяльності дошкільнят дають ґрунтовну підставу вважати, що одна із спеціальних форм чуттєвого узагальнення, що виходить далеко за кордони стандарту, сприймається безпосередньо і виступає вихідним аспектом розвитку складніших форм узагальнення, виникає та формується під час пізнання дітьми особливостей змін та розвитку предметів. Характерною рисою такого пізнання є формування особливих уявлень саме у цьому процесі. Вони відображають особливості змін та їх послідовність, перетворення об'єкта, що не є доступними безпосередньому сприйняттю.

Варто зазначити, що важливою умовою виникнення наочно-образного мислення учнів є розвиток уміння розрізняти плани реальних об'єктів і плани моделей, які відтворюють ці об'єкти у мініатюрі. За допомогою подібних моделей дитина може уявити приховані сторони ситуації. У процесі використання моделі у дитини формується особливе сприйняття з двоїстою спрямованістю. Це створює передумови «відриву» дій від матеріальної моделі чи оригіналу та втілення їх у форматі уявлень.

Цікаво що, розвиток просторово-образного відображення дійсності у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку має два основних вектори:

а) шляхом ускладнення та удосконалення самої структури окремих образів, які забезпечують загальне відображення предметів та явищ;

б) шляхом формування цілісної системи конкретних уявлень про предмет. Важливо, що окремі уявлення, які входять до цієї системи, мають конкретний характер. Але, будучи об'єднаними в систему, ці уявлення дозволяють учню здійснювати підсумкове відображення предметів і явищ, що оточують.

Важливий шлях розвитку наочно-образного мислення полягає саме у формуванні вміння учня оперувати образами предметів та їх частин. Основою такого оперування є вміння учнів довільно поновлювати в уяві ці образи. Подібні вміння виникають в учнів у процесі засвоєння двох взаємозалежних систем. Спочатку формується система аналізу дій, у процесі якої дитину навчають послідовно та чітко виділяти основні, а надалі і похідні складові предмета, підвищуючи рівень дедуктивного мислення дитини, тобто від загального до конкретного.

Зміцнення зв'язку шкільного життя з повсякденним і посилення практичної підготовки учнів до життя й праці загалом потребують пильної уваги до розвитку просторових уявлень у дітей, починаючи з наймолодшого шкільного віку.

На основі аналізу наукової психолого-педагогічної літератури та вивчення теоретико-експериментальних досліджень таких вчених як М.Д. Гузевої, М.В. Вовчик-Блакитної, І.С. Якиманської, І.Я. Каплунович для визначення рівня сформованості в учнів просторового мислення, уявлення про простір та об'єм, їх повноти, осмисленості, як критерій оцінки запропоновано приймати такі вміння:

1. Визначення певного об'єкту серед об'єктів реальної дійсності.
2. Визначення об'єкту серед зображень.

3. Встановлення взаємозв'язків між словом, образом, зображенням і об'єктом реальної дійсності.

4. Відтворення в уяві об'єкту (уявлення пам'яті).

5. Відтворення образу в пам'яті (словесно, графічно, у вигляді моделі).

6. Створення в уяві нового об'єкту.

7. Відтворення образу в уяві (словесно, графічно, у вигляді моделі.)

На базі цих умінь визначається рівень сформованості просторового мислення учня. Рівні сформованості просторового мислення учнів:

Рівень I (акумулятивний). Процес набування та впізнавання просторових ознак і відносин. Учень накопичує різні просторові уявлення, навчається впізнавати та розрізняти просторові об'єкти, їх окремі ознаки та відносини. Може дати назву об'єкту, виокремити характерні ознаки та знайти його на малюнку серед предметів дійсності. Але класифікація між різними категоріями просторових ознак може бути не настійкою, буває відсутня відповідність між образом і текстом та навпаки.

Рівень II (репродуктивний). Поновлення образно просторового уявлення в пам'яті. У дитини розвинена здатність відтворювати (в уявленні, на словах, на малюнку чи у вигляді моделі) вже відомі йому просторові ознаки та відносини. Значний припас просторових термінів, накопичені різні види просторового уявлення загалом та відносин зокрема: учень, вміє встановлювати зв'язки між простором, кількостями і тимчасовими уявленнями. Текст вже набуває певного сигнального значення і викликає в учня відповідні образи.

Рівень III (Конструктивний). Самостійне конструювання просторового образу. Дитина активно використовує як опору в розумовій діяльності вже оформлені уявлення в синтезі з кількісними і тимчасовими відносинами. Вміє формулювати словесний опис просторових ознак та відношень, спираючись на певні елементи просторових понять (про форму, величину, відстані та ін.) На основі вже сформованих створює нові просторові уявлення і оперує ними, користуючись словесним описом та малюнками.

Рівень IV (Інтелектуальний). Уявне оперування просторовими уявленнями. Учень має багатий запас просторового уявлення, термінології, він легко розрізняє просторові ознаки і відносини. Для цього рівня вже характерне вміння переміщати в уяві просторові об'єкти (симетрія, перенесення, поворот), знаходити положення фігури на малюнку після її переміщення, визначати вид переміщення і т. д.

Рівні не відносяться конкретно до певних вікових класів і не розглядаються ізольовано, як тимчасові періоди, які строго переходять один в інший. Вони між собою тісно пов'язані, навіть можна вважати, що кожен попередній є основою, що готує наступний. При формуванні просторового уявлення ці рівні можуть співіснувати при оперуванні різним змістом у одних і тих же дітей і одним і тим же змістом у різних дітей [22, 26].

Розвиток просторової уяви має відбуватися двома шляхами:

- 1) підтримкою рівня фантазій;
- 2) розвитком мислення.

При цьому творча уява, основою якої є фантазія, може не лише спростити процес навчання, але й розвиватися при відповідній організації навчальної діяльності. Виявлено, що основними методами навчання, в процесі яких відбувається формування і розвиток просторової уяви, є демонстрація об'єктів, наочних посібників, графічних зображень та виконання вправ. Їхнє раціональне використання на уроках образотворчого мистецтва робить навчання наочним, полегшує усвідомлення змісту багатьох процесів та їх закономірностей, розвиває просторову уяву, логічне мислення й сприяє розвитку творчих здібностей дитини. Адже саме в підлітковий період відбувається збудження правої півкулі головного мозку, яка відповідає за мислення образами, символами, відповідно і розвиток уяви проходитиме ефективно.

Як свідчить практика, участь школярів у процесі виготовлення б'єктів нестандартних (дрібних) розмірів або складних форм сприяє значно ефективнішому підвищенню рівня розвитку особистісних якостей учня, якщо

порівнювати з більш легким режимом, де рівень навантаження органів чуття помітно низький. Також особливо ефективним в області розвитку особистості є залучення учнів із різного рівня розвитку (низький, середній) психофізіологічних якостей, адже за спостереженнями саме у дітей даної категорії спостерігається найвищий прогрес.

Оптимальною умовою навчання образотворчому мистецтву є гармонія естетичної та гуманітарної спрямованості, реалізація усіх творчих здібностей учня. Такий підхід дозволяє виявляти і розвивати різнобічні схильності і здібності учнів. В процесі навчання образотворчому мистецтву важливу роль відіграє наочність: таблиці, моделі, різноманітні вироби, репродукції картин відомих художників та інше. Можливе використання відео, презентацій, мультфільмів та інших інтерактивних засобів навчання.

Процес активного накопичення учнями початкової школи знань та уявлень про простір відбувається у процесі вивчення різних загальноосвітніх предметів: мови (письма), читання, образотворчого мистецтва, трудового навчання, фізкультури, математики (початкових відомостей із геометрії), предмета «Я і Україна. Навколишній світ». Усі ці розділи початкового навчання мають важливе значення для розвитку просторової орієнтації дітей. Термін «просторова уява» має синтетичний характер. Він складається з таких складових, як знання про форму, розміри, дистанцію і напрямок. Тож на основі сформованого відчуття тривимірності зміцнюються просторові уявлення дітей про форми окремих предметів, а також суто геометричні форми та їх габарити, що включають в себе довжину, ширину, висоту, глибину тощо.

Тож формування просторової уяви молодшого школяра є важливою складовою розумового виховання й навчання всебічно розвиненої особистості, підготовки її до праці. Виключно широке значення має просторова орієнтація в усій пізнавальній діяльності людини. Знання про простір у період навчання дітей у школі формуються в умовах виконання різноманітних видів навчальної та трудової діяльності.

У початковій школі уроки образотворчого мистецтва, тобто малювання, ліплення – розвивають просторові уявлення учнів. Однак лише за наявності в дітей певного рівня розвитку просторових уявлень їм доступне подальше засвоєння знань і вмінь із деяких предметів (зокрема з геометрії, географії, фізики, креслення, образотворчого мистецтва) необхідних у їхній майбутній роботі на виробництві.

Навик критично важливий для ряду майбутніх професій, зокрема дизайнерів, архітекторів та скульпторів, адже мають безпосереднє відношення до простору і розташуванню в ньому об'єктів. Математики використовують його, щоб представляти подумки геометричний об'єкт, який в розумі можна вимірювати, обертати і переміщати для полегшення геометричного розрахунку. Геофізик подумки маніпулює рухом тектонічних плит, щоб побачити процес земної будови. Нейрохірург візуалізує різні області мозку, щоб передбачити результат операції. Інженер представляє в голові, як різні сили можуть впливати на конструкцію об'єкта. Режисери і оператори проводять величезну уявну роботу, «маючи» акторів і об'єкти на сцені. Письменники просто змушені розвивати просторове мислення, тому що мають справу виключно зі своєю власною фантазією. В цілому, існує невелика кількість професій, де просторове мислення не має особливого значення. І навіть в цьому випадку є сенс його розвивати – для повсякденного життя.

Таким чином, накопичення та розвиток просторових уявлень у процесі навчання є результатом навчальної діяльності дітей, і разом із тим ці уявлення самі стають умовою й опорою для засвоєння інших знань і подальшого зростання пізнавальних здібностей учнів. У цих випадках просторові уявлення органічно входять до структури навчальної діяльності дітей і стають частиною цієї діяльності.

Особливе місце у формуванні просторового мислення відводиться побудові графічних зображень. При побудові графічного зображення головним завданням є переклад уявлення про об'єкт в його площинне зображення. Уявлення про об'єкт при побудові графічних зображень

формується не лише в результаті безпосереднього впізнавання або пригадування, а і як продукт цілої системи розумових дій, спрямованих на перетворення матеріалу, сприйняття та уявне відтворення образу. Отже побудову можна звести безпосередньо до навичок, вона є осмисленим вмінням, в якому лише окремі дії автоматизовані.

Проте, як стверджують психологи, суттєвою ознакою сучасної молоді, що виходить зі школи, є майже повна відсутність ініціативи, творчої уяви, здатності до діалектичного мислення та самостійного вирішення складних життєвих питань. Для того, щоб розв'язати цю проблему, необхідно допомогти дитині в розвитку її психічних процесів, становленні психічних функцій шляхом використання вправ на розвиток просторової уяви, логічного мислення, навчаючи дітей аналізувати, порівнювати, узагальнювати, виділяти головне. Розв'язанню цього завдання сприяє інтеграція деяких видів роботи на уроках образотворчого мистецтва.

Аналіз мистецтвознавчої, психолого-педагогічної та методичної літератури надав можливість зробити висновок, що просторове мислення є важливим критерієм, що характеризують інтелект індивіда. «Просторова уява є таке психологічне утворення, яке формується у різних видах діяльності (практичної і теоретичної). Для його розвитку велике значення мають продуктивні форми діяльності: образотворче або графічне конструювання (що і передбачено програмою з образотворчого мистецтва)» [11, с. 22].

Так, зокрема, просторові уявлення як складовий і важливий компонент входять до конструктивного мислення. Отже, розвиток просторової уяви слід розглядати і як умову формування конструктивно-технічних здібностей дітей. Основною складовою формування просторової уяви виступає власний практичний досвід, що набувається учнем шляхом спостереження, співвідношення, вимірювання, малювання, ліплення, конструювання, при виконанні фізичних вправ тощо.

2.2. Скульптура та пластика у структурі навчання та виховання учнів з метою розвитку просторового мислення

На сьогоднішній день усі існуючі методичні посібники та програми навчання образотворчого мистецтва у закладах загальної середньої освіти включають в себе лише декілька тематичних уроків вивчення «скульптури» як напряму мистецтва, що значно обмежує кількість практичних занять направлених на розвиток просторово-образного мислення учнів.

У викладанні образотворчого мистецтва провідним завданням є формування в учнів морально-естетичної чуйності на прекрасне і потворне в житті і мистецтві. У цьому завданні відображена ідея, що лежить в основі концепції, сформульованої Б.М. Неменським [17].

Програма з образотворчого мистецтва побудована так, щоб:

- сформувати уявлення про взаємодію мистецтва з життям;
- життєвий досвід учнів лежав в основі їх творчих починань;
- в основі навчання використовувався метод спостереження і реакція на спостереження;
- виховати з глядача - художника і з художника-глядача.

В результаті, такий ставлення до дійсності розвиває образне мислення, пробуджує інтерес до внутрішнього світу людини і здатність співпереживати.

Використовувані три методи: образотворчий, декоративний, конструктивний дають можливість освоїти навички роботи з різними художніми матеріалами.

Завдяки урокам ліплення, що входять ще в програму з образотворчого мистецтва в початковій школі, в учнів формується об'ємно-просторове мислення.

Скульптура, як і академічний рисунок, будується, перш за все, на освоєнні вивчення, аналізу і зображення природи в просторі. Уроки скульптури дозволяють вивчити об'ємне зображення, безпосередньо стикаючись з

зображуваних предметом, при цьому вибудовується логічний ланцюжок методів пізнання навколишнього світу. Образ предмета усвідомлюється в результаті зорових і відчутних сприйняття. Але цього не достатньо для отримання повного, правильного і грамотного результату.

Експериментально доведено, що рівні та форми просторового мислення з одного боку визначаються, об'єктивним змістом запропонованого матеріалу, видом його наочності, умовності, узагальненості, а з іншого боку – пізнавальною активністю суб'єкта, що реалізується під час вирішення завдань, які вимагають формування просторових образів і повне оволодіння ними. Цікаво що, рівень цієї активності прямо залежить від рівня оволодіння уявою та мисленням.

Важливе значення має використання в процесі навчання завдань, що розвивають навички комбінаторики та вправи, які розкривають структурні та просторові особливості уявних образів шляхом їх видозміни та перетворення.

Таким чином, накопичення та розвиток просторових уявлень, у процесі навчання, є результатом навчальної діяльності дітей, і разом із тим, ці уявлення самі стають умовою й опорою для засвоєння інших знань і подальшого зростання пізнавальних здібностей учнів. У цих випадках просторові уявлення органічно входять до структури навчальної діяльності дітей і стають частиною цієї діяльності.

У закладах загальної середньої освіти на уроках образотворчого мистецтва матеріалом для ліплення та пластики найчастіше виступає пластилін. Зважаючи на певні причини доступності матеріалу та простоті у подальшій обробці чи оформленні.

У роботі з пластиліном є чимало позитивних аспектів. За допомогою цього матеріалу легко створюється дрібна пластика та працювати можна відразу у кольорі; за рахунок змішування кольорів, у процесі їх вивчення, через гру та експеримент можна створювати додаткові кольори, поповнюючи варіації комбінацій. Підготовка для роботи з пластиліном досить проста, не потребує особливого обладнання аудиторії та клопіткої підготовки. Важливо,

що він дозволяє створювати як зображення в об'ємі, так і різного виду рельєфи та плоскі картини з використанням техніки пластиліновий живопис. Матеріал при дотриманні режиму температурного відмінно тримає форму, при нагріванні стає пластичним та піддатливим для використання і надалі.

Методично за способом створення скульптурного образу можна виділити наступні:

- по власній пам'яті;
- за словесним описом, малюнком чи схемою);
- з натури.

За способом організації дітей та їх характерною діяльністю буває індивідуальна, групова, колективна. Також ліплення чудово поєднується з різними видами художньої та пізнавальної діяльності чи іграми, адже активна дрібна моторика дитини активізує пам'ять та допомагає включитись в засвоєння нових знань, теорій та асоціацій, не прикладаючи особливих зусиль зі сторони свідомого включення.

Можна виділити три основних способи ліплення:

- конструктивний;
- скульптурний;
- комбінований.

Конструктивний спосіб передбачає ліплення фігури з окремих частинок та деталей, як з конструктору, очевидно, що назва спільнокоренева пішла саме звідси. Це один з найпростіших для дитячого розуміння способів, саме тому є одним з перших, що діти відкривають для себе навіть самотійно і віці до 3 років, надалі тільки підвищуючи свою майстерність через ускладнення фігури, збільшення кількості деталей та зменшення їх розміру, ретельнішим та виразнішим стає доопрацювання фінального образу.

Скульптурний спосіб передбачає ліплення з цільної маси, одного цілого шматка, ще такий спосіб називають пластичним. Процес роботи над створенням фігури полягає у переході від загального до конкретного. Спершу набирається загальна характерна форма – основа, потім деталізується шляхом

вигляду та ущільнення. Скульптурний спосіб дещо складніший та більш професійний у порівнянні з конструктивним способом ліплення. Це пояснюється особливостями вікового сприйняття та мислення, діти молодшого шкільного віку швидше та простіше слідуватимуть від аналізу, перерахування деталей до їх об'єднання в конкретний образ.

Комбінований спосіб поєднує два вище зазначених способи: конструктивний і скульптурний. Цей спосіб передбачає поєднання особливостей ліплення з цілої маси та з окремих частин. Як правило, основні великі форми виконуються саме скульптурним методом, а дрібніші створюються окремо і тільки приєднуються до загальної форми.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши існуючі в педагогіці підходи до розробки і застосування методів та прийомів розвитку просторового мислення у школярів та дослідивши умови повноцінного формування просторового мислення учнів різного шкільного віку можна підвести підсумок, що організація процесу навчання повинна бути спрямована на максимальну активізацію мислення учнів.

Важливе значення для творчої діяльності людини відіграє наочно-образне мислення, а відтак і просторова уява. Заняття дітей ручною працею, пластикою, моделюванням, художнім конструюванням, ліпленням, малюванням з використанням різних технік, сприяє розвитку стійкості уваги, здатності до запам'ятовування, активізації інтелектуальної діяльності, підвищується працездатність, знижується втома при виконанні інтелектуальних вправ.

Визначивши межі використання просторового мислення на уроках образотворчого мистецтва зокрема та в процесі вивчення шкільних дисциплін загалом очевидно, що рівень розвитку просторової уяви учнів значно підвищиться, якщо систематично і цілеспрямовано втілювати у навчальний процес методи навчання ліплення та пластики, які вимагають творчого прояву фантазії учнів за умови чіткого управління цим процесом через спеціальну систему завдань, враховуючи психологічні і вікові особливості учнів, закономірності їх психофізіологічного розвитку. Залучення учнів до таких видів роботи передбачає не лише відтворення в пам'яті правил виконання дій, а й самостійну роботу над проектом з попередньо виконаним малюнком-ескізом, зміну композицій тощо. За таких умов важливим компонентом виступає уява. Завдяки просторовій уяві відбувається вихід за межі безпосередньо даного об'єкта, огляд подумки того, що відбудеться з ним у майбутньому, але необхідно враховувати, що людина не народжується з розвинутою уявою. Розвиток її здійснюється в процесі онтогенезу людини і

вимагає нагромадження відомого запасу уявлень, що надалі можуть служити матеріалом для створення образів.

Запропоновано комплексний підхід до дослідження просторового мислення через вивчення його компонентів: просторово-мовних, графомоторних, конструктивно-просторових функцій та ін. Встановлено, що значимість просторового мислення у навчальній успішності учнів найбільш висока в молодшому шкільному віці, але поступово знижується до старшого шкільного віку. При цьому обернено пропорційно, від молодших класів до старших, зростає роль статево-вікових особливостей в просторовому мисленні. Робиться висновок про те, що поетапний розвиток несформованих компонентів просторового мислення молодших школярів сприяє підвищенню навчальної успішності загалом.

Запропоновано практичні методи та вправи за для формування та активного розвитку просторового мислення на уроках у загально освітніх навчальних закладах, що сприяють формуванню високого рівня просторової орієнтації та мислення дитини, пізнавального інтересу та успішності загалом, забезпечують емоційний, фізичний та інтелектуальний розвиток.

Запропонована методика навчання скульптури та пластики є сучасним бачення виховання та розвитку дитини. Завдяки модернізації погляду та їх тлумачення вони можуть бути продуктивно використані на заняттях з образотворчого мистецтва у загальноосвітніх навчальних закладах; курсах підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін; збагачення методичної складової художньо-педагогічної практики та художньо-естетичного виховання молоді; професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева Л.В. Скульптура. М.; Л.: Просвещение, 1964. – 51 с.
2. Анисимов Н.Н. та інші. Учебное пособие для техникумов, 3-е изд., перераб. и доп. М.: Стройиздат, 2003 г. 368 с.
3. Вальдшміт Д. Вийди за межі. Забудь про успіх – стань видатним. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 192 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
5. Виноградова Н.А. Скульптура Японии. М.: Изобразительное искусство, 1981. 240 с.
6. Гилфорд Дж.. Три стороны интеллекта: пер. з англ. Э. А. Голубевой Москва: Прогресс, 1965. С. 443-456
7. Дмитриева Н. Краткая история искусств. М.: АСТ-ПРЕСС, 2000. 623 с.
8. Ильин, Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности : науково-методичний посібник. СПб.: Питер, 2009. 368 с.
9. Кадаяс Х. Особенности пространственного мышления учащихся с художественными и математическими склонностями: Автореф. канд. дис. М., 1985.
10. Козлов В. Уроки изобразительного искусства в школе. Проектирование, методика поведения, конспекты, рефлексия. М: Litres, 2019
11. Комлев Н. Г. Словник іноземних слів: Москва: ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1308 с.
12. Коногорская С. А. Прогностические возможности пространственных и вербальных тестов в диагностике возникновения трудностей обучения у младших школьников, Вестн . Томского гос . пед . ун-та . 2013 . Вып . 5 (133) . С. 149 – 154.
13. Красноголовец О.С. Основы скульптуры : навч. Посібник, О.С. Красноголовец. Київ: Знання. 2008. С. 9-13.

14. Курнешова Л. Е. Изобразительное искусство и художественный труд. 1–9 кл.: Программа для средних общеобразовательных учебных заведений. Отв. ред. Научн. рук. Б. М. Неменский. М.: Школьная книга, 2001.
15. Кучеренко Ю. Формування просторового мислення учнів загальної середньої освіти на уроках образотворчого мистецтва, Науковий простір студента: пошуки і знахідки: матеріали VII всеукр. наук.-практ. студ. інтернет-конф. (12 травня 2020 р.). Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. С. 366-370.
16. Масол Л. та ін. Художньо-естетичний цикл. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-11 класи. Ірпінь: Перун, 2005. 238 с.
17. Неменский Б.М. Педагогика искусства. Видеть, ведать и творить: книга для учителей общеобразовательных учреждений. М.: Просвещение, 2012. 240 с.
18. Педагогічний словник за ред. М. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
19. Плазовська Л. В. Тематика курсових робіт з методики образотворчого мистецтва, їх структура та методичні рекомендації до написання. Л.В. Плазовська, К.С. Шалварова, К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2001. 36с.
20. Плазовська Л. аналіз візуальних творів (цілі, етапи, рівні) в практиці навчання студентів образотворчого мистецтва, Педагогічні науки. 2013. 111. 126 – 132 с.
21. Плазовська Л. Художньо-образний аналіз творів декоративного мистецтва, Мистецтво та освіта. 2005. № 4. С. 12-14.
22. РоуландИ., Чарни Н. Коллекционер жизней: Джорджо Вазари и изобретение искусства, 2019. 384с.
23. Сухарева Л. С. Як розвинути просторову уяву вашої дитини. Х.: Вид-во «Ранок», 2009. 80 с.
24. Тору Кумон. Развитие мышления. Пространственное мышление. Уровень 2. М.: «МИФ», 2017 80 с.

25. Шевнюк О. Л. Історія мистецтв: навчальний посібник, О. Л. Шевнюк. К.: Освіта України, 2015. 451 с.

26. Шевнюк О. Л. Методика навчання образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах: навчальний посібник. Київ: Освіта України, 2017. 311с.

27. Якиманская И.С. Развитие пространственного мышления школьников. М, 2005. 272 с.

Література на іноземній мові

28. Estasi di Santa Teresa d'Avila di Gian Lorenzo Bernini: analisi completa della scultura веб-сайт. URL: <https://www.arteworld.it/estasi-santa-teresa-bernini-analisi/>(дата звернення: 22.03.2020)

29. FountainofFourRivers(Bernini)веб-сайт.URL: <https://www.rome.info/bernini/fountain-four-rivers/> (дата звернення: 22.03.2020)

30. Trevi FountainFOUNTAIN, ROME, ITALY веб-сайт. URL: <https://www.britannica.com/topic/Trevi-Fountain> (дата звернення: 22.03.2020)

Інформаційні джерела

31. Алтарь «Экстаз Святой Терезы»веб-сайт. URL: <https://info.wikireading.ru/95801>(дата звернення: 21.03.2020)

32. Конная статуя да Винчи веб-сайт. URL: http://worldleonardo.blogspot.com/2011/01/blog-post_10.html (дата звернення: 21.03.2020)

33. Развитие пространственного мышления (методика) веб-сайт. URL: <http://www.as2x2.com/content/razvitie-prostranstvennogo-myshleniya-metodika>(дата звернення: 22.03.2020)

34. Февральская образовательная программа «основы анималистической скульптуры» веб-сайт. URL: <https://sochisirius.ru/obuchenie/iskusstvo/smena249/1211> (дата звернення: 17.03.2020)

Додаток А

Скульптурні композиції Лоренцо Берніні

Рис. А. 1.1.

«Фонтан Тритона»

Рис. А. 1.2.

Фонтан «Чотирьох річок»

Рис. А. 1.3.

«Екстаз святої Терези»

Додаток Б

Скульптурна композиція Нікола Сальві

Рис. Б. 1.1.

Фонтан «Треві»

Додаток В

Матеріали та інструменти для роботи зі скульптурою

Рис. В. 1.1.

Гончарна глина

Рис. В. 1.2.

Стеки, петлі та щітки

Рис. В. 1.3.

Муфельна піч для запікання готового виробу

Додаток Г

Ескізи скульптури та деталей композицій

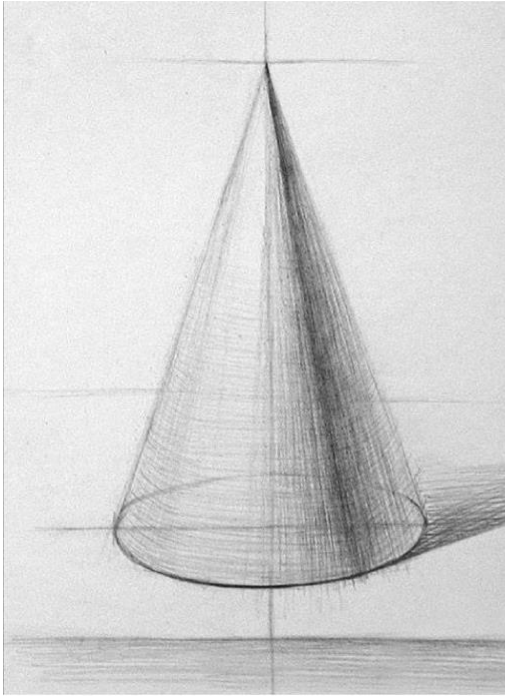

Рис. Г. 1.1.

Конусна форма

Рис. Г. 1.2.

Начерк деталей фонтану

Рис. Г. 1.3.

Ескіз кованої підставки

Рис. Г. 1.4.

Ескіз фонтану на підставці

Додаток Д

Декоративна скульптура «Фонтан»

Декоративна скульптура «Фонтан» Рис.Д. 1.1

Декоративна скулптура «Фонтан» Рис.Д. 1.2

Декоративна скулптура «Фонтан» Рис.Д. 1.3

**План конспект уроку з виготовлення декоративного глиняного рельєфу
(10-13 років)**

Глиняний декоративний рельєф «Багата осінь»

Мета: Знайомство з глиняним рельєфом. Створення декоративного рельєфу в техніці ліплення з полімерної глини.

Завдання:

Навчальні:

Формування навичок і застосування їх на практиці:

- Розробка ескізу декоративного рельєфу;
- Створення основи майбутнього виробу;
- Порівняння фактур та створення контрастів;
- Дотримання послідовності дій, дисциплінованість.

Розвиваючі:

удосконалювати:

- дрібну моторику;
- окомір;
- просторове мислення;
- творчі здібності;
- художній смак;
- конструкторські здібності
- образне мислення.

Тип уроку: урок формування навичок і умінь

Вид уроку: урок - майстерклас

Матеріали: полімерна глина, дощечка для ліплення, стеки, петлі, щіточки, підручні матеріали для творення фактур.

План уроку

1. Організаційний момент / 1хв

Перевірка готовності учнів до уроку.

2. Вступна бесіда техніка безпеки. / 1хв

Не брати до рота, не запихати в очі, не розкидати.

Не наліплювати на парту, ліпити тільки на дощечці, користуватися стеками.

Помити руки після користування глиною.

3. Актуалізація знань та Повідомлення теми і завдання уроку / 5 хв.

1. Рельєф як вид пластики.
2. Просторові плани, принципи виконання рельєфу.
3. Основні відомості про закони перспективи в рельєфі.
4. Значення висот і глибин для виявлення об'ємної форми.
5. Практична частина / 30 хвилин

Сьогодні кожен з вас, надихнувшись багряними пейзажами та останніми теплими днями осені згадаємо які символи осені ми знаємо, та з чим асоціюється ця пора року та втілимо все у глиняних декоративних рельєфах.

4. Підведення підсумків: / 5 хв

Ми чудово сьогодні працювали. Кожен з вас втілив власні асоціації та відчуття цієї осені у глині.

- Спільний огляд робіт на даному етапі. Запропонування продовжити роботу вдома, якщо не встигли або краще доопрацювати деталі.
- Прибирання робочого місця.

Міністерство освіти і науки України
 Національний педагогічний університет
 імені М. П. Драгоманова
 ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Юлія Кучеренко

взяла участь у VII ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ
 СТУДЕНТСЬКІЙ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ
 «НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ»
 12 травня 2020 р., м. Київ

Декан
 Факультету педагогіки і психології

Олефіренко Т. О.

Голова студентського наукового
 товариства Факультету
 педагогіки і психології

Золотаренко Т. О.

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
Факультет педагогіки і психології**

**НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА:
ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ**
матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної студентської
інтернет- конференції (12 травня 2020 року)
(Частина I)

Київ, 2020

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

УДК 37.04(477.86)

*Друкується за рішенням Вченої ради Факультету педагогіки і психології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

Редакційна колегія:

Олефіренко Т. О., кандидат педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки і психології НПУ імені М. П. Драгоманова.

Матвієнко О. В., доктор педагогічних наук, професор, заступник декана з наукової роботи факультету педагогіки і психології НПУ імені М. П. Драгоманова.

Шевнюк О. Л., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М. П. Драгоманова.

Цветкова Г. Г., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти та дитячої творчості НПУ імені М. П. Драгоманова.

Луценко І. О., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методик та технологій дошкільної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова.

Митник О. Я., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології НПУ імені М. П. Драгоманова.

Шапошнікова І. М., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики початкового навчання НПУ імені М. П. Драгоманова.

Страшко С. В., кандидат біологічних наук, професор, завідувач кафедри медико-біологічних і валсологічних основ охорони життя та здоров'я НПУ імені М. П. Драгоманова.

Коханко О. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і методики початкового навчання НПУ імені М. П. Драгоманова.

Науковий простір студента: пошуки і знахідки: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції (12 травня 2020 року): збірник тез. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. – 391 с.

До збірника увійшли матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції «Науковий простір студента: пошуки і знахідки». Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, викладачів, студентів.

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несе автор.

- НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020
- Автори статей, 2020

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

---

4. Филатова К. В. Пленэр как процесс обучения и воспитания учащихся художественной школы. URL: http://polenovchtenia.org.ru/?page_id=371 (дата звернення: 22.04.2020).

ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Юлія Кучеренко
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
місто Київ
Науковий керівник: Красноголовець О. С.,
доцент

Анотація. У статті розглядаються певні аспекти формування просторового мислення учнів закладів загальної середньої освіти та деякі фактори, що впливають на його розвиток, на уроках образотворчого мистецтва. Окреслене допоможе зрозуміти механізми взаємодії програми та методики формування просторово-образного мислення учнів, засобами скульптури, на основі комплексного підходу до навчання, загалом, та інтеграції предметів загальнонаукового, гуманітарного і естетичного циклів.

У часи оновлення вітчизняної освіти, пошуку нових методик та необхідності розробки інноваційних навчальних технологій, дослідження формування та розвитку просторового мислення учнів, видається актуальним, зважаючи на ряд вагомих причин.

По-перше, це прямий взаємозв'язок навчальної успішності школярів з розвитком когнітивних процесів, а саме з рівнем розвитку просторового мислення загалом, та критична важливість просторового мислення для освоєння ряду майбутніх професій, зокрема.

По-друге, виховання учнів засобами образотворчого мистецтва є тим неподільним комплексом позитивних емоцій, який безпосередньо впливає на

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

всі аспекти виховання культурного, морального та естетичного становлення особистості учня.

Розвиток просторового мислення учнів висвітлений у працях А. В. Білошистої, І. С. Якиманської, В. А. Далінгера, О. С. Красноголовця, В. А. Крутецького та інших, в яких розкриваються різні аспекти піднятої проблеми у шкільній та позашкільній освіті.

Актуальність теми полягає у розкритті можливостей скульптури на створення об'ємно-пластичної форми.

Уміння, уявляти предмети в різних просторових положеннях, може здійснюватися на основі формування проміжних умінь, а зарисовки та начерки, відіграють роль зупинки, фіксації мисленнєвого образу на папері. Вони проявляються у візуалізації різних просторових положень, прихованих частин об'єкта за видимими. Ці вміння відіграють роль не тільки проміжного етапу, що підводить до формування більш складних умінь, а мають самостійне важливе значення в ході розвитку пізнавальної діяльності загалом.

Важливе значення має використання, в процесі навчання, завдань, що розвивають навички комбінаторики та вправи, що розкривають структурні і просторові особливості образів, шляхом їх перетворення і видозміни [4, 134].

Шкільна програма образотворчого мистецтва вимагає оволодіння учнями двома видами перспективи: лінійної і повітряної. Лінійна перспектива дає нам контури предмета. А повітряна перспектива дає нам ілюзію реальності. Її закони в тій чи іншій мірі застосовуються в вище вказаних перспективах. У ході розвитку просторової уяви, цілеспрямовано формуються вміння уявляти в просторі результати своїх дій і втілювати їх у малюнку, дрібній пластиці, скульптурі, конструюванні виробу; подумки видозмінювати їх і створювати, на цій основі, нові образи, планувати основні етапи і просторову послідовність їх виконання.

Розвиток просторової уяви має відбуватися двома шляхами:

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

- 1) підтримкою рівня фантазій;
- 2) розвитком мислення.

При цьому, творча уява, основою якої є фантазія, може не лише спростити процес навчання, але й розвиватися при відповідній організації навчальної діяльності.

Так, зокрема, просторові уявлення, як складовий і важливий компонент, входять до конструктивного мислення. Отже, розвиток просторової уяви слід розглядати і як умову формування конструктивно-технічних здібностей дітей. Основою формування просторової уяви є практичний досвід, що набувається дітьми в процесі спостереження, вимірювання, співвідношення, малювання, ліплення, конструювання, при виконанні фізичних вправ тощо.

Особливе місце, у формуванні просторового мислення, відводиться побудові графічних зображень. При побудові графічного зображення, головним завданням є переклад уявлення про об'єкт в його площинне зображення [2, 17-20]. Уявлення про об'єкт, при побудові графічних зображень, формуються не лише в результаті безпосереднього впізнавання або пригадування, а і як продукт цілої системи розумових дій, спрямованих на перетворення матеріалу, сприйняття та уявне відтворення образу. Отже, побудову можна звести безпосередньо до навичок, вона є осмисленим вмінням, в якому лише окремі дії автоматизовані.

Провідним завданням вчителя образотворчого мистецтва є формування в учнів морально-етичної чуйності на прекрасне і потворне в житті і мистецтві. У цьому завданні відображена ідея, що лежить в основі концепції, сформульованої Б. М. Неменським [3, 62].

Програма з образотворчого мистецтва побудована так, щоб:

- сформулювати уявлення про взаємодію мистецтва з життям;
- життєвий досвід учнів лежав в основі їх творчих починань;
- в основі навчання використовувався метод спостереження і реакція на спостереження;

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

- виховати з глядача – художника і з художника – глядача.

В результаті, таке ставлення до дійсності розвиває образне мислення, пробуджує інтерес до внутрішнього світу людини і здатність співпереживати.

Використовувані три методи: образотворчий, декоративний, конструктивний дають можливість освоїти навички роботи з різними художніми матеріалами.

Завдяки урокам ліплення, що входять ще в програму з образотворчого мистецтва в початковій школі, в учнів формується об'ємно-просторове мислення.

Скульптура, як і академічний рисунок, будується, перш за все, на освоєнні вивчення, аналізу і зображення природи в просторі. Уроки скульптури дозволяють вивчити об'ємне зображення, безпосередньо стикаючись з зображуваним предметом, при цьому вибудовується логічний ланцюжок методів пізнання навколишнього світу. Образ предмета усвідомлюється в результаті зорового і чуттєвого сприйняття [1, 47]. Але цього не достатньо для отримання повного, правильного і грамотного результату.

Таким чином, накопичення та розвиток просторових уявлень, у процесі навчання, є результатом навчальної діяльності дітей, і разом із тим, ці уявлення самі стають умовою й опорою для засвоєння інших знань і подальшого зростання пізнавальних здібностей учнів. У цих випадках просторові уявлення органічно входять до структури навчальної діяльності дітей і стають частиною цієї діяльності.

Важливе значення, для творчої діяльності людини, відіграє наочно-образне мислення, а відтак і просторова уява. Заняття дітей ручною працею, пластикою, моделюванням, художнім конструюванням, ліпленням, малюванням з використанням різних технік, сприяє розвитку стійкості уваги, здатності до запам'ятовування, активізації інтелектуальної діяльності,

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

підвищується працездатність, знижується втома, при виконанні інтелектуальних вправ.

Визначивши межі використання просторового мислення, на уроках образотворчого мистецтва зокрема, та в процесі вивчення шкільних дисциплін загалом, очевидно, що рівень розвитку просторової уяви учнів значно підвищиться, якщо систематично і цілеспрямовано втілювати у навчальний процес методи навчання ліплення та пластики, які вимагають творчого прояву фантазії учнів, за умови чіткого управління цим процесом через спеціальну систему завдань, враховуючи психологічні і вікові особливості учнів, закономірності їх психофізіологічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Красноголовець О. С. Основи скульптури : Навч. посіб.– К. : Знання, 2008. – 171 с.
2. Масол Л. та ін. Художньо-естетичний цикл. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-11 класи. Ірпінь: Перун, – 2005. – 238 с
3. Неменский Б. М. Педагогика искусства. Видеть, ведать и творить: книга для учителей общеобразовательных учреждений. – М.: Просвещение, – 2012. – 240 с.
4. Якиманская И. С. Развитие пространственного мышления школьников. М, – 2005. – 272 с.